

«Βελτίωση των ηχητικών πολιτιστικών δεσμών μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών κοινοτήτων στη Θράκη (ΕΟΧ GR07 / 3768)»

Υποέργο: «Γλωσσολογική Έρευνα, Αποτίμηση και Διάχυση Αποτελεσμάτων (εργασίες αρμοδιότητας Δ.Π.Θ)»

**ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ**

Ευαγγελία Θωμαδάκη – Αθανασία Αλεξίου

Γενικά στοιχεία

Στον ελληνόφωνο πληθυσμό της σημερινής Θράκης, τόσο στα αστικά κέντρα, όσο και στην ύπαιθρο, περιλαμβάνεται, πέρα από όσους βρέθηκαν να κατοικούν μόνιμα στην περιοχή αυτή όταν εντάσσεται στην ελληνική επικράτεια στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ένα μεγάλο ποσοστό από πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, την Ανατολική Ρωμυλία (ανήκει σήμερα στη Βουλγαρία) και από διάφορες περιοχές του Πόντου και της Μικράς Ασίας, καθώς και από πιο πρόσφατους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Ο ελληνόφωνος πληθυσμός παρουσιάζει επομένως ως πολιτισμική/γλωσσική κοινότητα μια σύνθετη εικόνα. Ωστόσο, η παρούσα έρευνα έχει στόχο να συνδέσει χαρακτηριστικά δείγματα της γλωσσικής παράδοσης και της καθημερινής γλωσσικής επικοινωνίας των μελών της ελληνόφωνης κοινότητας με χώρους που λειτουργούν ως χαρακτηριστικά «σκηνικά» των πολιτισμικά φορτισμένων παραδειγμάτων της γλωσσικής επικοινωνίας.

Από την άποψη της αρχιτεκτονικής και οικιστικής ιστορίας της Θράκης σημαντικοί είναι οι πυρήνες των μεγάλων αστικών κέντρων (Ξάνθη, Καβάλα, Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη) και κωμοπόλεων (Μαρώνεια, Διδυμότειχο, Σουφλί) που αναπτύχθηκαν σε περιόδους οικονομικής άνθησης των κέντρων αυτών κατά την ύστερη Τουρκοκρατία (μετά τον 18^ο αιώνα δηλαδή). Οι διαφορές και ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν απορρέουν τόσο από τα φυσικά/γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά κάθε οικισμού (όπως γίνεται φανερό π.χ. στην περίπτωση της Ξάνθης και της Καβάλας ή στη Χώρα Σαμοθράκης, με τα λεγόμενα 'αϊτσένια σπίτια'), όσο και από τις ιδιαίτερες οικονομικο-ιστορικές συνθήκες που επικράτησαν (βλ. π.χ. τα

κουκουλόσπιτα στο Σουφλί, βιομηχανικά κτήρια και καπναποθήκες στην Ξάνθη και τη Γενισέα, το Διδυμότειχο, την Αλεξανδρούπολη ή την Κομοτηνή, προσφυγικοί οικισμοί).

Για τις ανάγκες υλοποίησης της έρευνας, μετά από συστηματική μελέτη των διατιθέμενων πηγών (βλ. κατωτ.) και μετά από εκτίμηση των πρακτικών δυνατοτήτων, καθορίστηκαν ως καταλληλότερες η περιοχή της Κομοτηνής και της Ξάνθης, δύο πόλεις στις οποίες είναι συχνή και εμφανής η αλληλεπίδραση της ελληνόφωνης με τις άλλες δύο μελετώμενες πολιτισμικές/γλωσσικές κοινότητες (τουρκόφωνη και πομακόφωνη). Ως χαρακτηριστικοί χώροι και κτίσματα που σχετίζονται με την πολιτισμική παράδοση της ελληνόφωνης κοινότητας επιλέχθηκαν τα εξής:

1.ο ναός της Κοίμησης της Παναγίας και το σωζόμενο τμήμα του βυζαντινού τείχους που βρίσκεται παραπλεύρως στην Κομοτηνή,

2. το αρχοντικό Ταβανιώτη στη Μαρώνεια,

3. το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης (αρχοντικό Κουγιουμτζόγλου) και

4. μια ιδιωτική οικία στο χωριό Αίγειρος.

1. Κομοτηνή: Ο ναός της Κοίμησης Θεοτόκου

Ο ναός της Κοίμησης αποτελεί ένα από τα παλαιότερα σωζόμενα κτίσματα της πόλης της Κομοτηνής, όπως συνάγεται έμμεσα από την έρευνα πηγών, τεκμηρίων και μαρτυριών. Η πρώτη μαρτυρία για την ύπαρξη χριστιανικής εκκλησίας μέσα στα τείχη, στη θέση δηλαδή που βρίσκεται και ο σημερινός ναός, ανάγεται στο κείμενο του περιηγητή Pierre Belon που επισκέπτεται την πόλη το έτος 1582 (Αναγνωστίδης 1980: 425). Με βάση την κτητορική επιγραφή στον αρχικό δυτικό τοίχο του ναού αναφέρεται το έτος 1800 ως χρονολογία αποπεράτωσης του ναού με τη μορφή της τρίκλιτης βασιλικής, την οποία ουσιαστικά διατηρεί μέχρι σήμερα (Αναγνωστίδης 1980: 426) και η οποία παρουσιάζει μορφική τυπολογική συγγένεια με άλλους ναούς της Ροδόπης, ιδιαίτερα αυτόν της Παναγίας στη Μαρώνεια (βλ. Αναγνωστίδης 1980: 427). Ακριβέστερα, στην αρχική του μορφή ο ναός ακολουθούσε τον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με εξωνάρθηκα ξυλεπίστεγο μονόρριχτο, που επεκτεινόταν και προς τη νότια πλευρά, με περιμετρική πεζούλα επενδυμένη με σανίδες και το Θρονί δίπλα στην είσοδο όπου καθόταν ο παπάς μετά την απόλυση και οι πιστοί γύρω στις πεζούλες και συζητούσαν (Αναγνωστίδης 1980: 427).¹ Ο ναός που χτίστηκε το 1800, στη θέση του παλαιότερου βυζαντινού και ανακαινίστηκε το 1832, υπέστη στις επόμενες δεκαετίες πολλαπλές επεμβάσεις και προσθήκες που εν μέρει αλλοίωσαν την αρχική του μορφή (Αναγνωστίδης 1980: 430-432). Οι κυριότερες επεμβάσεις της ανακαίνισης του 1832 αφορούσαν το νότιο τοίχο του ναού, που καθαιρέθηκε, ώστε να επεκταθεί με ένα πρόσθετο νότιο κλίτος (σήμερα παρεκκλήσιο και διακονικό) και τη δυτική του πλευρά. Κατά τον Αναγνωστίδη (1980: 431) πιο σοβαρές και άστοχες υπήρξαν οι αρχιτεκτονικές επεμβάσεις του 1951, καθώς κι αυτή του 1961, με την οποία ξηλώθηκε και αντικαταστάθηκε το δάπεδο του ναού. Με την ανακαίνιση (αναπαλαίωση και συντήρηση του ναού) το 1980 έγινε προσπάθεια να αποκατασταθεί, κατά το δυνατόν, η μορφή του ναού, όπως ήταν μέχρι το 1936 (περιστύλιο, εξωνάρθηκας) (Αναγνωστίδης 1980: 432-33). Το σχήμα του ναού (στρεβλό πλάγιο παραλληλόγραμμο) καθορίστηκε από την

¹ Ο τύπος αυτός συναντάται και εκτός Θράκης, π.χ. σε μακεδονικές εκκλησίες (Αναγνωστίδης 1980: 427).

προσπάθεια των μαστόρων να χτίσουν τους τοίχους παράλληλα με την αμβλεία νοτιοανατολική γωνία του φρουρίου (Αναγνωστίδης 1980: 428). Είναι χτισμένος με ντόπια πέτρα και οι χαρακτηριστικές εσωτερικές κιονοστοιχίες έχουν κίονες από κορμούς αγριοδρύ (Αναγνωστίδης 1980: 428). Το τέμπλο του ακολουθεί την ηπειρώτικη σχολή και ανάγεται στο 1800 (Αναγνωστίδης 1980: 430).

2. Κομοτηνή: τείχος και αστικά κτίσματα

Σε άμεση γειτνίαση με το ναό βρίσκονται υπολείμματα του τείχους που περιέβαλλε το αρχικό πόλισμα (το αναφερόμενο ως Κουμουτζηνά στα βυζαντινά χρονικά) που θεωρείται ότι αποτελούσε ρωμαϊκό φρούριο τον 4^ο/5^ο αιώνα. Η εγκατάσταση του χριστιανικού στοιχείου, το οποίο επεκτάθηκε εκτός των τειχών περιλάμβανε τις συνοικίες Βαρόσι και Αγίου Γεωργίου, στις οποίες διατηρούνται αρκετά δείγματα των αστικών οικοδομημάτων, που χτίστηκαν την εποχή της οικονομικής άνθησης (τέλη 19^{ου}/ αρχές 20^{ου} αιώνα). Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η Τσανάκλειος (άλλοτε «Ελληνική Αστική Σχολή») και το κτήριο της «Λέσχης Κομοτηναίων», δύο δείγματα της δυτικότροπης αστικής αρχιτεκτονικής στην ίδια γειτονιά με το ναό της Κοίμησης, ενώ άλλα (το αρχοντικό Πεΐδη π.χ.) χαρακτηρίζονται 'ανατολικού ρυθμού' (*Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*, σ. 121-22). Μέρος των τειχών, που καταστράφηκαν στο μεγαλύτερο μέρος τους την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, διατηρείται μέχρι σήμερα ενσωματωμένο πλέον στον οικιστικό ιστό της πόλης.

3. Ξάνθη: Αρχοντικό Κουγιουμτζόγλου

Το αρχοντικό που στεγάζει σήμερα το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης, στην παλιά πόλη της Ξάνθης, ανήκε στον καπνέμπορο Κωνσταντίνο Κουγιουμτζόγλου και χτίστηκε το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα (η ημερομηνία κτίσης, 1877, φαίνεται σε σκάλισμα του εξωτερικού τοίχου). Αποτελεί κομψό δείγμα της εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής, μια τάσης που αναμειγνύει στοιχεία από διαφορετικούς ρυθμούς και εξαπλώνεται σε πολλά μεγάλα αστικά κέντρα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τον 19^ο αιώνα (Δ. Μαυρίδης http://oldxanthi.blogspot.gr/2010/09/blog-post_1087.html). Αποτελείται από δύο εν σειρά κτίρια ενωμένα και έχει δύο εισόδους, την κύρια και μια δευτερεύουσα προς την οδό Αντίκα, μια και η όλη κατασκευή συνιστά ένα γωνιακό οικοδόμημα. Έχει διάταξη κατασκευής συμμετρική, με τους χώρους στο εσωτερικό να οργανώνονται γύρω από μεγάλη κεντρική σάλα. Τόσο η πέτρα με την οποία οικοδομήθηκε, όσο και το ξύλο στο εσωτερικό του αρχοντικού προέρχονται από την περιοχή. Ενδιαφέροντα στοιχεία είναι η κύρια αψιδωτή είσοδος και το μπαλκόνι με τα τοξωτά παράθυρα που την επιστέφει, η εξωτερική διακοσμητική ζωγραφική, αλλά και η εσωτερική, οι ξύλινες λεπτομέρειες στις οροφές εσωτερικά, καθώς και οι χυτοσιδηρές σιδεριές, μάλλον γαλλικής προέλευσης, που συνιστούν στοιχεία κεντροευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής.

Από: <http://iguide.ait.gr/iguide/el/my-iguide/%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CE%B1%CF%84%CE%B1/?poiID=XNP.01>

4. Μαρώνεια: Αρχοντικό Ταβανιώτη

Το αρχοντικό στη Μαρώνεια, που χτίστηκε από τον Παρράσιο Ταβανιώτη μεταξύ 1880-85 και είναι σήμερα δημόσιο κτήριο/Μουσείο (στεγάζει αρχαιολογικά ευρήματα από την περιοχή), αποτελεί επίσης ένα από τα χαρακτηριστικά δείγματα

της αστικής 'αρχοντικής' αρχιτεκτονικής της Θράκης (19^{ος} /20^{ος} αιώνας). Μαζί με μια σειρά άλλων ανάλογων αρχοντικών της κωμόπολης (π.χ. το ερειπωμένο αρχοντικό Λεονταρίτη, το αρχοντικό Φωτιάδη κτλ.) ανήκει στα ιδιωτικά κτήρια που αποτελούν δείγματα της «ώριμης θρακιώτικης αρχιτεκτονικής» της Μαρώνας (Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, σ. 132, βλ. και Σιγούρος Ι. 2011.) και συνιστούν μαρτυρίες της έντονης οικονομικής άνθησης που γνώρισε ο οικισμός τον 19^ο αιώνα. Πρόκειται για διώροφα συνήθως κτίσματα, με πέτρινους εξωτερικούς τοίχους στο ισόγειο ενισχυμένους με ξυλοδεσιές και λαξευμένους γωνιόλιθους και τα χαρακτηριστικά σαχνισιά στον όροφο (Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, σσ. 131-32). Το συγκεκριμένο αποτελεί δείγμα της «πλατυμέτωπης αγροτικής κατοικίας με προστώο» σε σχήμα γάμμα (Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, σ.134).

Στο ισόγειο το χαμώι χρησιμοποιούνταν για μαγείρεμα και άλλες καλοκαιρινές εργασίες. Το κατώι είχε πατητήρι στη ΝΔ του γωνία, χτιστά αμπάρια για ελιές και πιθάρια για κρασί και λάδι. Στον όροφο η δυτική και η νότια πλευρά του χαγιατιού και της σάλας προβάλλουν σε σαχνισιά (κλειστοί εξώστες). Η ξύλινη στέγη είναι τετράρριχτη στον κύριο οικοδομικό πυρήνα και τρίριχτη στις προεξοχές του χαγιατιού δυτικά και νότια (Χρύσα Καραδήμα στο: http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=20342)

5. Αίγειρος

Το χωριό Αίγειρος είναι σχετικά με άλλα πρόσφατος οικισμός, αποτέλεσμα της εγκατάστασης προσφύγων (μετά το 1920/25) από την Ανατολική Θράκη, την Ανατολική Ρωμυλία και τον Πόντο. Η ιδιωτική οικία, που συμπεριλήφθηκε στην παρούσα έρευνα, αποτελεί δείγμα των κατοικιών των προσφύγων, όπως αυτές εξελίχθηκαν μέσα στο χρόνο. Ακολουθώντας ένα από τα συνηθισμένα σχήματα οικοδόμησης αυτών των κτιρίων, ο αρχικός πυρήνας του σπιτιού αποτελούνταν από δυο δωμάτια, χτισμένα παρατακτικά και συμμετρικά από τις δύο πλευρές του κεντρικού χώρου εισόδου στο σπίτι, στα οποία σταδιακά προστέθηκαν κι άλλα για να καλύψουν τις ανάγκες της οικογένειας, έτσι ώστε σήμερα το σπίτι να έχει σχήμα κλειστού Π. Απέναντι από την πρόσοψη του σημερινού σπιτιού και κατά μήκος της αυλής υπάρχει σκεπαστό υπόστεγο (στη θέση του οποίου είχε κτιστεί ταυτόχρονα με την κύρια οικία ένα μονόχωρο βοηθητικό δωμάτιο, ονομαζόμενο «κουζινάκι», όπου υπήρχαν ο φούρνος και το πλυσταριό , χώρος για το καζάνι όπου έβραζε το νερό για τις οικιακές εργασίες και το «φανάρι», ο χώρος συντήρησης των τροφίμων, το ψυγείο της εποχής εκείνης. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του παλαιότερου μέλους της οικογένειας το σπίτι αρχικά είχε στην πίσω πλευρά του βοηθητικά κτίσματα (καλύβες από καλάμια) για τα ζώα και στην εμπρόσθια, στην αυλή, μια κατασκευή χτιστή με τη μορφή χαμηλού δίπατου χτίσματος, που στέγαζε τις κότες και το γουρούνι. Στο χώρο που χρησιμοποιείται σήμερα ως καθημερινή σάλα υπήρχε χτιστό τζάκι (έχει μετασκευαστεί σε ερμάριο) και διατηρούνται στην οροφή οι σιδερένιοι κρίκοι από τους οποίους κρεμόταν η κούνια του μωρού.

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστίδη, Μ. 1981. Μελέτη-πρόταση αναστήλωσης και αναπαλαίωσης Μητροπολιτικού ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Κομοτηνή. *Θρακική Επετηρίδα* 2: 425-444.
- Βεργέτη, Μ. 2009. Η δεύτερη γενιά των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρωμυλίας στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Αιγείρου Ροδόπης. *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου 'Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη): Ιστορία-Πολιτισμός' (Κομοτηνή, 2008)*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, σσ. 275-92.
- Κατσιμίγα, Κ. 1984. Αναζητώντας την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία των αγροτικών οικισμών του νομού Ροδόπης. *Θρακική Επετηρίδα* 5: 247-424.

- †Μελιρρύτου, Μ. Περιγραφή ιστορική και γεωγραφική υπ' εκκλησιαστικήν έποψιν της θεοσώστου επαρχίας Μαρωνείας (χγρ. 1871, επιμ. Βασιλειάδη, Δ.). 1980. *Θρακική Επετηρίδα* 1: 47-112.
- Μουτσόπουλος, Ν. 1990. Ιστορική σκιαγραφία της Κομοτηνής. *Θρακική Επετηρίδα* 7(1987-90): 171-199.
- Παπάζογλου Γ.Κ. (επιμ.), 2008. *Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης* (έκδοση της Περιφέρειας Α.Μ.Θ.)
- Ρωσσίδη, Α. 1982. Κομοτηνή, σύντομη ιστορία της πόλης. *Θρακική Επετηρίδα* 3: 217-224.
- Σιγούρος Ι. 2011. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική των αρχοντικών στη Μαρώνεια στην ύστερη περίοδο της Τουρκοκρατίας. *Mare Ponticum* 2: 77-104.

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΦΩΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γιώργος Σαλακίδης – Αϊσέ Χασάν

Γενικά για την τουρκόφωνη κοινότητα της Θράκης

Για τις ανάγκες του έργου «Βελτίωση των ηχητικών πολιτιστικών δεσμών μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών κοινοτήτων στη Θράκη (ΕΟΧ GR07 / 3768)», για το τμήμα που αφορά την τουρκόφωνη πολιτισμική κοινότητα της ελληνικής Θράκης, επιλέχτηκε ως βασικός χώρος εργασίας η Κομοτηνή, επειδή αυτή αποτελεί το θρησκευτικό και πολιτισμικό κέντρο των Μουσουλμάνων της περιοχής με πολυπληθή τουρκόφωνο πληθυσμό, Πομάκους, πολλά τζαμιά, πολλά μειονοτικά σχολεία και μουφτεία.

Λιγότερο από έναν αιώνα μετά την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, η Κομοτηνή στα μέσα περίπου του 15ου αιώνα κατοικούνταν από μια μουσουλμανική πλειονότητα: διέθετε 424 μουσουλμανικά νοικοκυριά έναντι 96 χριστιανικών. Λίγο πριν τη μεγάλη ανακατανομή των εδαφών στις αρχές του 20ού αιώνα, σύμφωνα με την Επετηρίδα του Βιλαετιού της Αδριανούπολης (Edirne Vilayeti Salnamesi) του έτους 1898/99, ο καζάς της Κομοτηνής είχε 53.393 Μουσουλμάνους, 6401 Έλληνες, 6506 Βούλγαρους, 712 Εβραίους και 329 Αρμένιους.

Σήμερα η Κομοτηνή, μοιρασμένη σχεδόν ισοβαρώς μεταξύ ελληνορθόδοξων Χριστιανών και Μουσουλμάνων (οι Βούλγαροι και οι Εβραίοι έχουν εκλείψει), έχει εκμοντερνιστεί σε σημαντικό βαθμό, αλλά διατηρεί ακόμη κάτι από τον αέρα της Ανατολής, ιδιαίτερα σε μερικές μουσουλμανικές συνοικίες και κυρίως στην κεντρική αγορά της πόλης γύρω από το Γενί Τζαμί και τον πύργο του ρολογιού.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Kiel Machiel, “Gümülcine”, *Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Supplement Volume, 1982, 329-331

Kiel Machiel, "Gümülcine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14, 1996, 268-270

Ακτσόγλου Ιάκωβος, *Όψη της διοικητικής οργανώσεως της έδρας της διοικήσεως Γκιουμουλτζίνε και στοιχεία για τον πληθυσμό της περί τα τέλη του 19ου αιώνα*, Κομοτηνή 2013, 104

1. Τεκές και Ιμαρέτι του Χατζή Εβρενός (Hacı Evrenos Tekkesi ve İmaretı)

Πρόκειται πιθανώς για το πιο παλιό οθωμανικό σύμπλεγμα κτηρίων στην Ελλάδα και ίσως στα Βαλκάνια. Η ανέγερσή του τοποθετείται στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα και σήμερα σώζεται μόνο το ιμαρέτι (πτωχοκομείο). Χτίστηκε από τον Εβρενός Μπέη, τον στρατιωτικό κατακτητή της περιοχής, και επρόκειτο για ένα ευαγές ίδρυμα (βακούφι) το οποίο συνδύαζε δερβισικό τεκέ και πτωχοκομείο. Γραπτές πηγές μαρτυρούν ότι αρχικά επρόκειτο για την κατοικία του ίδιου του οθωμανού στρατηγού και κατακτητή μεγάλου μέρους της Ρούμελης, ο οποίος είχε την Κομοτηνή ως βάση του για περίπου είκοσι χρόνια (1362-1380). Γνωρίζουμε ότι εντασσόταν στο πλαίσιο μιας στρατηγικής μεθόδου που ακολουθούσαν οι Οθωμανοί τόσο για να ενθαρρύνουν τον εποικισμό μιας νεοκατακτηθείσας περιοχής όσο και για να τονώσουν την όσμωση ανάμεσα στους εντόπιους Χριστιανούς και την νέα θρησκεία, το Ισλάμ. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε ετερόδοξα στοιχεία της τελευταίας, όπως οι Μπεκτασήδες, αποσκοπούσαν να καταστήσουν τη νέα θρησκεία πιο οικεία και άρα πιο εύκολα αποδεκτή από τους χριστιανικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων. Πέρα από αυτά τα κτήρια, το ίδρυμα του Εβρενός στην Κομοτηνή συμπεριελάμβανε ένα караβάν σαράι (kervansaray), δηλαδή χάνι για τους ταξιδιώτες, τα ζώα και τα τυχόν εμπορεύματά τους, ένα χαμάμ καθώς κι ένα μικρό τζαμί.

Το ιμαρέτι του Εβρενός Μπέη, μέρος του ευαγούς ιδρύματός του το οποίο συνέβαλε τα μέγιστα στην ανάπτυξη της οθωμανικής Κομοτηνής, στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν η περιοχή βρισκόταν υπό βουλγαρική κατοχή, μετατράπηκε σε εκκλησία, ενώ αργότερα, όταν η Θράκη ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος, χρησιμοποιήθηκε ως σταθμός γεννητριών ηλεκτρικού ρεύματος για την πόλη. Στη δεκαετία του 1980 παραχωρήθηκε στη Μητρόπολη Μαρώνειας και Κομοτηνής, η οποία ανέλαβε την ανακαίνιση του κτηρίου υπό την αιγίδα της 12ης Εφορείας Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων (Καβάλα). Η υποδειγματική ανακαίνιση διήρκεσε από το 1992 έως το 1998 και έκτοτε στεγάστηκε εκεί το Εκκλησιαστικό Μουσείο Κομοτηνής, το οποίο φιλοξενεί μια σημαντική συλλογή εικόνων και άλλα εκκλησιαστικά κειμήλια. Αυτή η εναλλαγή χρήσεων των αρχιτεκτονικών μνημείων δεν είναι καθόλου άγνωστη στον βαλκανικό χώρο. Αντιθέτως, συχνά η ανακαίνιση βυζαντινών μνημείων και αλλαγή της χρήσης τους από τους Οθωμανούς, ή, αντιστρόφως, η ανακαίνιση οθωμανικών μνημείων και αλλαγή χρήσης τους από τους λαούς των σύγχρονων Βαλκανίων, όπως η περίπτωση του Ιμαρέτ της Κομοτηνής, βοήθησε στο να σωθούν μέχρι τις ημέρες μας υπέροχα δείγματα μνημειακής αρχιτεκτονικής των λαών που έζησαν στα εδάφη αυτά.

Ο λόγος επιλογής του κτηρίου αυτού, παρόλο που σήμερα δεν ανήκει στην τουρκόφωνη πολιτισμική κοινότητα της Θράκης και εν πολλοίς δεν αποτελεί μέρος της συλλογικής της μνήμης, είναι προφανής: Πρόκειται για ένα κατάλοιπο της κληρονομιάς ενός ανθρώπου που σε μεγάλο βαθμό συνέβαλε στην εγκατάσταση των προγόνων των μελών αυτής της κοινότητας στην περιοχή αυτή.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

1. **Barkan** Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler: I. İstila devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, II (1942), 279-386
2. **Kissling** Hans Joachim, “Zum islamischen Heiligenwesen auf dem Balkan, vorab im thrakischen Raume“, in: *Zeitschrift für Balkanologie*, 1 (1962), 46-59
3. **Lowry** Heath, *The shaping of the Ottoman Balkans, 1350-1550. The conquest, settlement and infrastructural development of northern Greece*, Istanbul 2008, 41-47 και 80-84
4. **Lowry** Heath, *In the Footsteps of the Ottomans. A Search for Sacred Spaces & Architectural Monuments in Northern Greece*, Istanbul 2009, 32-34 και 136-137
5. **Ζεγκίνης** Ευστράτιος, *Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη. Συμβολή στην ιστορία της διαδόσεως του Μουσουλμανισμού στον ελλαδικό χώρο*, Θεσσαλονίκη 2001 (ανατύπωση, 1^η έκδοση 1988)
6. **Κατάκη** Ελένη, *Οθωμανικά λουτρά στον ελλαδικό χώρο*, Αθήνα 2004

2. Νέο Τζαμί (Yeni Cami)

Το κομψό αυτό τζαμί χτίστηκε μεταξύ των ετών 1580-90 από τον Ekmekçizade Ahmed Paşa (πέθ. 1618), ο οποίος είχε διατελέσει *νεφτερντάρης* (περ. υπουργός οικονομικών) της οθωμανικής αυτοκρατορίας στις αρχές του 17ου αιώνα και αφιέρωσε μεγάλο μέρος της περιουσίας του σε κοινωφελή έργα στην περιοχή της Θράκης. Ονομάστηκε Γενί, δηλαδή νέο, για να αντιδιασταλεί από το παλαιό τζαμί που είχε ιδρύσει στην πόλη ο Γαζή Εβρενός Μπέη.

Το 1902 το Γενί Τζαμί διαπλατύνθηκε και πήρε τη σημερινή του μορφή. Από καλλιτεχνική άποψη είναι μεγάλης σπουδαιότητας. Το πολύχρωμο μάρμαρο που χρησιμοποιήθηκε για την κόγχη (*mihrap*) και τον άμβωνα (*minber*), ο περίτεχνος διάκοσμος της ξύλινης οροφής του γυναικωνίτη, τα καλλιγραφικά αποσπάσματα από το Κοράνι που κοσμούν διάφορα μέρη του εσωτερικού χώρου, τα μοναδικά πορσελάνινα πλακίδια από εργαστήρια της Νίκαιας του 16ου αι. με τον πολύχρωμο φυτικό διάκοσμο είναι μερικά από τα στοιχεία της πλούσιας διακόσμησης του Γενί Τζαμί που το καθιστούν μοναδικό όχι μόνο στον σημερινό ελληνικό χώρο αλλά στον ευρύτερο χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Το Γενί Τζαμί βρίσκεται στο κέντρο της αγοράς της Κομοτηνής και περιβάλλεται από μεγάλο αριθμό καταστημάτων. Βρίσκεται στο μέσο ενός μεγαλύτερου συμπλέγματος που αποτελείται από θολωτή βιβλιοθήκη, αίθουσες διδασκαλίας, νεκροταφείο, κρήνη, το μαυσωλείο της Fatma Hanım, τον πύργο του ρολογιού που κατασκευάστηκε το 1884/5 επί Αμπντουλχαμίτ Β΄, και τα κτήρια της μουφτείας. Αποτελεί έτσι κατά κάποιον τρόπο το κέντρο της μουσουλμανικής κοινότητας της Κομοτηνής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Kiel Machiel, “Observations on the history of Northern Greece during the Turkish rule. Historical and architectural description of the Turkish Monuments of

Komotini and Serres, their place in the development of Ottoman architecture, and their present condition”, *Balkan Studies* 12/2 (Thessaloniki 1971), 415-462 [το άρθρο αυτό μεταφράστηκε στα τουρκικά ως: “Gümülçine’de Türk Anıtlarının İncelemesi, Osmanlı Mimarisinin Gelişmesinde Yeri ve şimdiki Durumu”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* I (İstanbul 1979), 140-155]

Βιçakçi İsmail, *Yunanistan’da Türk Mimari Eserleri*, İstanbul 2003, 142-147

Μπρούσκαρη Έρση (επιμ.), *Η οθωμανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Αθήνα 2008, 321-323

3. Συνοικία Κιρ (Kır Mahalle)

Ο εντοπισμός κυρίως των μουσουλμανικών συνοικιών της Κομοτηνής στο πέρασμα των αιώνων είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση. Για παράδειγμα, τα ονόματα των περισσότερων από τις δεκαεπτά μουσουλμανικές συνοικίες που σημειώνονται σε φορολογικό απογραφικό κατάστιχο του έτους 1530 για την Κομοτηνή δεν έχουν σωθεί μέχρι τις ημέρες μας. Η συνοικία Κιρ, το όνομά της σημαίνει Εξοχή, την οποία επιλέξαμε για τις ανάγκες του έργου μας επειδή έχει έντονα χαρακτηριστικά μιας παραδοσιακής μουσουλμανικής συνοικίας που δεν επηρεάστηκε πολύ από τον εκμοντερνισμό, αναφέρεται στην Επετηρίδα του Βιλαετιού της Αδριανούπολης (Edirne Vilayeti Salnamesi) του έτους 1898/99 ως αμιγής μουσουλμανική συνοικία. Αυτό που είναι αξιοσημείωτο στις συνοικίες που καταγράφονται στην Επετηρίδα αυτή είναι ότι όλες, ακόμη και οι αμιγώς χριστιανικές, φέρουν τουρκική ονομασία. Η συνοικία Κιρ είναι η ανατολικότερη μουσουλμανική συνοικία της πόλης. Προφανώς η θέση της στις παρυφές της πόλης δικαιολογεί το όνομά της.

Όπως οι περισσότερες μουσουλμανικές συνοικίες της Κομοτηνής, έτσι και η συνοικία Κιρ στερείται παντελώς πολεοδομικού σχεδιασμού. Για τον λόγο αυτό υπάρχουν μερικοί μόνο στενοί δρόμοι περιστοιχισμένοι από πολυάριθμα αδιέξοδα. Τα σοκάκια της συνοικίας είναι κατά κανόνα λιθόστρωτα, ενώ χαρακτηριστική είναι η έλλειψη ανοιχτών χώρων. Τα σπίτια στην πλειονότητά τους είναι απλές μονοκατοικίες με κήπο περιτριγυρισμένο από ψηλό τοίχο που δεν επιτρέπει στα περιέργα βλέμματα την πρόσβαση στο εσωτερικό τους. Οι περισσότερες αυλές διέθεταν παλιότερα το δικό τους πηγάδι στο οποίο προστέθηκε αργότερα αντλία νερού. Σπάνια απαντούν διώροφα σπίτια που ονομάζονται αρχοντικά (hanay). Τα περισσότερα σπίτια είναι χτισμένα με παλιές οικοδομικές τεχνικές, στις οποίες κυριαρχεί ο ασβέστης και το ξύλο. Σε πολλά σπίτια, εκτός από την κύρια εξώπορτα της αυλής που οδηγεί στον δρόμο, υπάρχει και μια άλλη πόρτα που οδηγεί στην αυλή του γείτονα (komşu kapı). Η συνοικία έχει το δικό της τζαμί και δημοτικό σχολείο. Στην αρχή της συνοικίας βρίσκεται το μειονοτικό γυμνάσιο και λύκειο Celal Bayar. Το βόρειο όριο της συνοικίας είναι η οδός Φιλίππουπόλεως, η οποία την διαχωρίζει από τη συνοικία Mastanlı, και η οποία με τα πολλά καταστήματά της αποτελεί το κέντρο της κοινωνικής ζωής της συνοικίας.

Ανάμεσα σε άλλους λόγους που δεν μπορούν να συζητηθούν εδώ, στην διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της συνοικίας συνέβαλαν καταλυτικά και τα περιοριστικά μέτρα στις οικοδομικές δραστηριότητες των Μουσουλμάνων που ίσχυαν σε μεγάλο μέρος του 20ού αιώνα, κυρίως βέβαια στο δεύτερο μισό του, όταν στην υπόλοιπη Ελλάδα άνηθε το φαινόμενο της εργολαβίας. Η άρση αυτών των περιοριστικών μέτρων το 1992 προκάλεσε συναισθήματα ευφορίας σε πολλούς Μουσουλμάνους. Το διήγημα Εν (Σπίτι) του εντόπιου διηγηματογράφου Ραχμί Αλί

περιγράφει παραστατικά την αγωνία του μετανάστη στη Γερμανία Χασάν ο οποίος πληροφορείται την άρση των μέτρων και σπεύδει στο χωριό του για να εκδώσει άδεια οικοδόμησης ενός μεγαλύτερου και σύγχρονου σπιτιού.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Βιζακçi İsmail, *Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri*, İstanbul 2003, 129-130

Ακτσόγλου Ιάκωβος, *Όψη της διοικητικής οργάνωσης της έδρας της διοικήσεως Γκιουμουλτζίνε και στοιχεία για τον πληθυσμό της περί τα τέλη του 19ου αιώνα*, Κομοτηνή 2013, 118-119

Ali Rahmi, 'Εν', στο περιοδικό *Şafak* (Κομοτηνή), 27 (1992), 8-10

Şubaşilar Abdürrahim, 'Gümülcine Sokaklarında Akla Gelenler', στο περιοδικό *Şafak* (Κομοτηνή), 90 (1999), 4-5

Πομακόφωνη κοινότητα της Θράκης – προσδιορισμός και επιλογή χαρακτηριστικών χώρων και κτιρίων

Οι Πομάκοι κατοικούν κατεξοχήν την περιοχή που εκτείνεται κατά μήκος της οροσειράς της Ροδόπης από τον ποταμό Νέστο (δυτικά) μέχρι τον ποταμό Άρδα (βόρεια) και τον Εβρο (ανατολικά) - γνωστή ως «Πομακοχώρια». Εκτός από τις ορεινές περιοχές, συμπαγείς γηγενείς Πομάκοι από αιώνες κατοικούσαν στην Παλιά πόλη της Ξάνθης, καθώς εγκαταστάθηκαν στην ορεινότερη περιοχή του οικισμού στις αρχές του 16^{ου} αι. (Μελκίδου 1991: 14). Αυτός είναι ο κύριος λόγος για τις ανάγκες των εργασιών του έργου «Βελτίωση των ηχητικών πολιτιστικών δεσμών μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών κοινοτήτων στη Θράκη (EOX GR07 / 3768)» να αναζητήσουμε και να επιλέξουμε αντιπροσωπευτικούς χώρους τόσο σε μη αστικό (αγροτικό), όσο και σε αστικό περιβάλλον. Οι συγκεκριμένες επιλογές είναι οι ακόλουθες:

1. Η συνοικία «**Αχριάν μαχαλά**» της παλιάς πόλης της Ξάνθης, στην οποία κατοικούν Πομάκοι
2. Το τέμενος **Αχριάν τζαμί** και το μουσουλμανικό νεκροταφείο στο περίβολο
3. Το ορεινό **χωριό Μύκη**
4. Το **παζάρι της Ξάνθης**

1. Συνοικία «Αχριάν μαχαλά» στην Παλιά πόλη της Ξάνθης

Η παλιά οθωμανική πόλη ήταν οργανωμένη κατά γειτονιές (μαχαλάδες). Η γειτονιά αποτελεί το συνθετικό στοιχείο στην οργάνωση του οικισμού, μια χωρική ενότητα μέσα στην οποία πραγματώνονται οι καθημερινές επαφές και η επικοινωνία των ανθρώπων (Θεοδωρίδου 1998: 40-50). Οι μουσουλμάνοι τουρκικής καταγωγής (Οθωμανοί διοικητικοί υπάλληλοι παλιά) κατοικούσαν συγκεντρωμένοι βόρεια και δυτικά στο Σούννε μαχαλά. Οι Πομάκοι είναι εγκατεστημένοι στο Αχριάν μαχαλά (στη σημερινή συνοικία της Ακροπόλεως), γύρω από το Αχριάν τζαμί. Στη δυτική πλευρά του περιβόλου του υπάρχει μικρό μουσουλμανικό νεκροταφείο (Μελκίδου 1991: 15-16). Πρόκειται για το βόρειο τμήμα του οικισμού που κατοικείται σχεδόν στο σύνολό του από Πομάκους. Η συνοικία χτίστηκε από Ηπειρώτες τεχνίτες για

αυτό και τα σπίτια «μοιάζουν» με κατοικίες που συναντάμε σε πολλά μέρη της Ηπείρου.

Νέα μετανάστευση Πομάκων προς το Αχριάν μαχαλά υπήρξε το 1947, στην εποχή του εμφυλίου πολέμου, όταν εκεί μεταφέρθηκαν πολλές πομάκικες οικογένειες από το Ωραϊόν και τα χωριά της Μύκης. Μετά το τέλος του εμφυλίου, πολλοί γύρισαν πίσω στα χωριά τους, ενώ αρκετές οικογένειες παρέμειναν στο Αχριάν μαχαλά.

Το επόμενο μεταναστευτικό κύμα από τις ορεινές περιοχές του νομού προς την πόλη παρατηρείται μεταπολεμικά (τις δεκαετίες '50 και '60), κυρίως όμως κατά ρεύματα μετά τη δεκαετία του '80, όταν μεγάλος αριθμός Πομάκων μετοίκησε στον παραδοσιακό οικισμό της Παλιάς πόλης. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι γειτονιές αυτές δεν εγκαταλείφθηκαν ποτέ και πολλά από τα στοιχεία που αναφέρονται σχετικά με τον παραδοσιακό οικισμό του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου είναι δυνατό να εντοπιστούν και σήμερα.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από την αμυντική, οχυρωματική οργάνωση του χώρου. Σ' αυτό βοηθάει η μορφολογία του εδάφους με τις απότομες κλίσεις. «Τα κτίσματα είναι μικρά σε μέγεθος και ευτελή σε κατασκευή. Κολλημένα το ένα στο άλλο ακολουθούν με προσθετική ανάπτυξη τα μονοπάτια. Μεγάλοι μαντρότοιχοι, πολλές φορές στο ύψος των κτισμάτων εμποδίζουν τη θέα προς το εσωτερικό της αυλής. Οι είσοδοι των κατοικιών δεν είναι εύκολα αντιληπτές. Τα ανοίγματα στους δημόσιους χώρους είναι ελάχιστα» (Διαμαντίδης Κ., Μ. Λαγού. 1985: 129).

Οι δρόμοι (κύριοι και μονοπάτια) που συνδέουν την κάθε συνοικία με το κέντρο της (που είναι συνήθως η εκκλησία ή το τζαμί), αλλά και τις γειτονιές μεταξύ τους, είναι πολλοί, ελικοειδείς, εξαιρετικά προσαρμοσμένοι στο φυσικό επικλινές έδαφος, συνεχίζονται και στις πιο δύσβατες περιοχές, εκεί που κανείς δεν περιμένει να βρει μονοπάτι (Θεοδωρίδου 1998: 40-50).

2. Το Αχριάν τζαμί στη Ξάνθη

Το Αχριάν τζαμί είναι ο πυρήνας της ιεροποίησης και της κοινωνικοποίησης του χώρου (βλ. Θεοδωρίδου 2015) του Πομακικού Αχριάν μαχαλά. Ως θρησκευτικό μνημείο, εκφράζει τις θρησκευτικές ανάγκες και αναζητήσεις της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας αλλά και τις πολιτιστικές κατευθύνσεις της, οι οποίες αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού παραμένουν ζωντανές στο παρόν (βλ. Τσιγάρας 2005).

Βρίσκεται στο κέντρο της συνοικίας. Είναι κτισμένο μετά το 1850, σε θέση όπου μάλλον υπήρχε και πριν παλαιότερο τέμενος. Πρόκειται για το παλαιότερο μουσουλμανικό τέμενος της Ξάνθης (από τον 16ο αιώνα), σύμφωνα με επιτύμβιες επιγραφές στο νεκροταφείο που βρίσκεται στον περίβολο, στη βορειοδυτική πλευρά του τεμένους. Στο νεκροταφείο σώζονται σήμερα 28 τάφοι, 16 από αυτούς φέρουν ενεπίγραφες πλάκες, οι οποίες χρονολογούνται από το έτος 1580 μέχρι το 1896. Οι παλαιότεροι τάφοι του τέλους του 16ου αιώνα βοηθούν στην χρονολόγηση της ίδρυσης του τεμένους.

Πιθανολογείται ότι στο τέμενος αυτό αναφέρεται ο Εβλιγιά Τσελεμπή κατά την περιοδεία του στην περιοχή στα τέλη του 17ου αιώνα, οποίος αναφέρει και την ύπαρξη ιεροσπουδαστηρίου στο χώρο του τζαμιού.

Το τέμενος είναι μονόχωρο οικοδόμημα και είναι κτισμένο με πέτρες και ξυλοδεσιές. Έχει υποστεί πολλές μετατροπές. Ο μιναρές βρίσκεται στη νοτιοδυτική άκρη του κτιρίου και ο εξώστης του επικάθεται σε δυο δακτυλιοειδή επίπεδα που

στηρίζονται σε οδοντωτά φουρούσια. Το τέμενος περιλαμβάνει το αρχικό κτήριο και μεταγενέστερες προσθήκες.

Ο εσωτερικός χώρος του τεμένους είναι απλός. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το μιχράμπ το οποίο παλαιότερα ήταν διακοσμημένο με απλό σχέδιο μπαρόκ τεχνοτροπίας. Η πλευρά του τζαμιού που είναι στραμμένη στη Μέκκα (κίμπλα) είναι επενδεδυμένη με σύγχρονα πλακίδια χαρακτηριστικής ανατολίτικης τεχνοτροπίας. Το μιμπέρ (άμβωνας) βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του εσωτερικού του τεμένους και διακοσμείται με γεωμετρικά νεοκλασικιστικά σχέδια. Στο εσωτερικό υπάρχει ξύλινη κατασκευή γυναικωνίτη.

3. Το ορεινό χωριό Μύκη (Μουστάφτσοβο)

Ως χαρακτηριστικός μη αστικός (αγροτικός) οικισμός επιλέξαμε το χωριό Μύκη (Μουστάφτσοβο). Το συγκεκριμένο χωριό είναι ένα από τα πιο γραφικά Πομακοχώρια της Ξάνθης (Κόκκας, Κωνσταντινίδης, Μεχμεταλή 2003: 127). Ένας σημαντικός λόγος για την επιλογή αποτελεί και η σχετικά μικρή απόσταση από την πόλη της Ξάνθης – βρίσκεται εγγύτερα προς την πόλη σε σχέση με τα υπόλοιπα χωριά της περιοχής. Ο οικισμός με 55 Μουσουλμάνους κατοίκους αναφέρεται για πρώτη φορά το 1491 σε ένα οθωμανικό κατάστιχο (Παπαδημητρίου 2008: 35). Το παλιό χωριό Μουστάφτσοβο βρισκόταν σε απόσταση περίπου μιας ώρας ανατολικά στην τοποθεσία Πρίπεκα. Οι κάτοικοι μετακόμισαν εξαιτίας της επιδημίας πανούκλας (πιθανότατα στις αρχές του 19-ου αιώνα), όπως αναφέρει ο Πατριάρχης Βουλγαρίας Κύριλλος (βλ. σχετική έρευνα, αναδημοσιευμένη από το Ίδρυμα Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης). Σύμφωνα με τον Π. Παπαδημητρίου (2008: 34), υπάρχουν προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων με αναφορές σε επιδημικές νόσους με πολλά θύματα που τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν τον αρχαιότερο οικισμό τους. Δεν είναι γνωστό αν το παλιό χωριό είχε την ίδια ονομασία. Χαρακτηριστικό για όλους τους οικισμούς είναι ότι λόγω της ορεινής διαμόρφωσης του εδάφους, εμφανίζουν μικρό βαθμό οικιστικής συγκέντρωσης, ουσιαστικά πρόκειται για ομάδες συγγενικών οικογενειών που κατοικούν διασκορπισμένες σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους (Παπαδημητρίου 2008: 34). Η βασική βιοποριστική ενασχόληση είναι η καπνοκαλλιέργεια.

Ο μπεκτασήδικος τεκές της Χατζιρέ

Ένα από τα σημαντικότερα αξιοθέατα στα όρια του οικισμού είναι ο εγκαταλειμμένος σήμερα μπεκτασήδικος τεκές της Χατζιρέ, ο οποίος βρίσκεται μέσα στο νεκροταφείο της Μύκης. Σύμφωνα με την παράδοση, χτίστηκε από τον πατέρα του κοριτσιού το 1935-36, μετά το θάνατο της κόρης του. Ο τεκές αυτός, όπως και ο Τεκές της Καρατζά Αϊσέ στον Εχίνο, είναι δυο τοπικά ισλαμικά καθιδρύματα που ιδρύθηκαν γύρω από τάφους γυναικών Μουσουλμάνω αγίων.

4. Το παζάρι της Ξάνθης

Το παζάρι της Ξάνθης αποτελεί χώρο συνάντησης και αλληλεπίδρασης όλων των κυρίων πολιτισμικών κοινοτήτων στη Θράκη. Είναι από τους σημαντικότερους χώρους ανάπτυξης του υπαίθριου εμπορίου στη Θράκη και στη Βόρεια Ελλάδα. Ένας χώρος που αναδεικνύει διάφορες πολιτιστικές παραμέτρους, οι οποίες διαμορφώνουν εκείνο το ιδιαίτερο χαρακτήρα που δε συναντάει κανείς σε άλλες υπαίθριες αγορές. Η ιστορία του παζαριού χάνεται στα χρόνια της οθωμανικής περιόδου. Ξεδιπλώνεται

μέσα σε πολλές και λεπτομερείς διηγήσεις των παλαιότερων καθώς και των ταξιδιωτών στη Θράκη, με τις πρώτες από αυτές να απαντώνται στον 15ο αιώνα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Διαμαντίδης Κ., Μ. Λαγού. 1985. Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις διατήρησης της παλιάς Ξάνθης. *Θρακικά Χρονικά* 40, σς. 124-138.
- Εθνολογικά στοιχεία για τις γειτονιές της Ξάνθης. Οι Πομάκοι, το Αχριάν μαχαλά και οι άλλοι, Ζαγάλιστα, Τεύχος 74, Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2014, διαθέσιμο στο <http://zagalisa.gr/content/ethnologika-stoixeia-gia-tis-geitonies-tis-ksanthis-oi-pomakoi-axrian-maxala-kai-oi-alloi> (19.02.2016)
- Θρησκευτικά Μνημεία στο Νομό Ξάνθης, επιμέλεια: Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας, Ξάνθη 2005.
- Θεοδωρίδου, Γαρυφ. Γ. 1998. *Οι τρόποι διατροφής ως συστήματα πολιτισμικών σχέσεων, διαφοροποιήσεων και ανταλλαγών. Οργάνωση της διαίτας στους χριστιανικούς και μουσουλμανικούς πληθυσμούς της πόλης της Ξάνθης: ταυτότητα και ετερότητα, εγγύτητα και απόσταση*, Δημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, που εκπονήθηκε στο Τμήμα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 40-50.
- Θεοδωρίδου, Γαρυφ. Γ. 2015. Αρχαϊκή Λαογραφία και φωτογραφία: "Συνομιλία" με τα "σιωπηλά πρόσωπα" της Ιστορίας. Μια πρόταση "ανάγνωσης" του Αρχείου "Ονομαστικές καταστάσεις προσφύγων του 1922 εγκατεστημένων προσωρινά στην Ξάνθη". Στο: *Από το Αραράτ στον Όλυμπο*. Θεσ/νίκη: Σταμούλης Α.
- Κόκκας Ν, Ν. Κωνσταντινίδης, Ρ. Μεχμεταλή 2003. *Τα Πομακοχώρια της Θράκης. Ιστορία, γλώσσα, περιήγηση, λαϊκός πολιτισμός*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κύριλλος, Πατριάρχης Βουλγαρίας. 2008. *Περιήγηση και καταγραφή των πομακικών οικισμών Ξάνθης και Κομοτηνής (1942-1944)*. Ξάνθη: Ίδρυμα Θρακικής Τέχνης και παράδοσης.
- Μελκίδου Χ. 1991. Κοινωνικές ανακατατάξεις και επιπτώσεις τους στην πολεοδομική εξέλιξη της Ξάνθης κατά την Οθωμανική Περίοδο, *Θρακικά Χρονικά* 45 (1991).
- Μελκίδου Χρύσα, 1999. *Τα μουσουλμανικά μνημεία της Ξάνθης και η συμβολή τους στην πολεοδομική εξέλιξη της πόλης*. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.
- Παπαδημητρίου Π. 2008. *Τα Πομακικά. Σύγχρονη περιγραφή μιας Νότιας ποικιλίας της αναλυτικής σλαβικής από τη Μύκη του Νομού Ξάνθης*. Θεσ/νίκη: Α-φοι Κυριακίδη
- Σπαθάρης, Ι. 1934. Η Δυτική Θράκη κατά τον Εβλιγιά Τζελεμπίη, περιηγητήν του XVII αιώνα, *Θρακικά* 5.